१९

इ. वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ धुळें.

— हस्त लिखित ग्रंथ संग्रह :—

ग्रंथ क्रमांक [illegible] प ६५(८७)

ग्रंथ नाम भरतभाव व कंसवध.

विषय मराठी काव्य.

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan Mumbai: " Joint project of the "

श्रीकृष्णायनमः॥ अथ भरत भाव॥ करुनि वंदन जान
किनायका भरत भाव निरोपिण आयका॥ जननि टाकु
मति निराम पदीं निघे सुकृति जो हे समजुनि घे॥१॥ भरत जव
ळि नाहीं मातुळ था मद्रासी॥ भरत जननि धाडि कान नारा
घवासीं॥ दशरथ मरत जाला राम जातां वियोगें॥ त्रण बहुत
दिशाचें जाळिले जे वियोगें॥ मग भरत वशिष्टें आणिला
जो अयोध्ये॥ नगरिं गत धवात आननी वीर्य योध्यें॥ जनम
त सम देखे हेतु कां हि कळेना॥ जननि कृत कुचेष्टा बुद्धि ते आ
कळेना॥२॥ वृत्तांत सांगे भरतासि माया॥ स्वानंद जीचा त्रि
जगीं नमाय॥ भेटुनि वक्षस्थळ शब्द तीचा॥ करीत से क्षो

A Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

18

भमहामतीचा ॥ ४ ॥ जाळी नव्हें तोंड चि जाण आधी ॥ मुखे ज
या देशि अनंत आधी ॥ न माय तुं वैरी णि होसि साची ॥ माझे म
नी भाव असे असाची ॥ ५ ॥ जाळील ती तें निज दृष्टि पातें पा
अ हें साहाल विना च पातें ॥ [illegible]णे अ[illegible]वो पापि णि पाप रूपे ॥ जळो
तुझे तोंड जड स्वरूपे ॥ ६ ॥ केला[illegible] वादे स्वत भर्त्रे घात ॥ क्षणे वि
वा टा रचिल्या ति घात ॥ श[illegible]ील लक्ष्मण राम जोडे ॥ रा जाती
जाती स अनर्थ जोडे ॥ [illegible] वना प्रति राम रमापती ॥ स्व
ड्रि ला नियम्रत्सु मुखीपति ॥ निजविला मज हे विधवा धरा
ह्मणसी भोगी आयोग्य वसुंधरा ॥ ८ ॥ वना धाडिले जे धवा रा
मराया ॥ तुवां हेतु केला स्वभरता मराया ॥ अहा राम सीता अ

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

शादं पतीते ॥ वनाधाडिले मारिलें कां पतीते ॥ ९ ॥ नकळतपं
ति ताचें खादल्लें अन्न वोकी ॥ तरि पतित नव्हे तो पाप रूपें अ
वोकी ह्मणोनी उदरि तुझ्या देह जन्म लागे ॥ त्यजिन तरि
मला हे पाप तुझेन लागे ॥ १० ॥ हे अग्नि तापित घृतांत तनुत
ळे ना प्रत्यक्ष तो कधीं [पावक] आतळेना ॥ रामापराधिणि
सुतासि शिवेल कांनी ॥ हे ब्राह्मणोत्तम न अंत्यज पात्र कां
नी ॥ ११ ॥ राजर्षि योगें नि[र्धर्म] पूते ॥ जे का स्वधर्में वधिति रि
पूतें ॥ शस्त्रें न ते आतळतील माते ॥ त्वगर्भ संभूत न राध
माते ॥ १२ ॥ मारीन सद्य मज खाईल त्या वि खाते ॥ तुं पापिणि
त्वरित जासिल रौरवासि होसि सदा निरय दारुण लोक वा

"Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai."

सी॥ धनाक्षरी॥ आवो केकई हें काय॥ केलें तुवा हायहाय॥ नल
णांवे तुजमाय जन्मो जन्मि वैरिणी व॥ सर्व जगदाभिराम॥ व
नाधाडिला तो राम केले विरुद्धनकुनाम किं हे पतिमारिणी॥ तु
झ्या वधे न अधर्म॥ तुजमारावें हाधर्म परि निंदिले तुझें हो कर्म
रामपापकारिणी॥ नाहीन [illegible] आज॥ तुझें घालुनियां राज्य
जाळुनियां साम्राज्य॥ दा[illegible] करणी॥ १४ इति भरत भाव
प्रथमभावः समाप्तः॥ १॥ धि:करोनि दुष्ट मातें सिरागें कौश
ल्येच्या ये घरा सानुरागें॥ त्यांतें देखे जें धवा रामाय॥ श्रीरामाचा
शोक लोकीं न माय॥ १॥ मोकळा करूनि कंठ ते धवा॥ आठउनि
मनि जानकीच्या धवा॥ ते रडे भरत हित सारडे जो वरिनथ

२

(3)

नहोतिनकोरडे २ ह्मणेवासुराघातजालाअसारे तु
झेमाउलीचेचहेखेळसारे वृथाधाडिलारामभाझावना
सि नहेखेशाकेज्याजगज्जीवनासी ३ अरेराघवेंव्या
पिलेलोकसारे तप्हीना वरेशोक माझाकसारे त्रषाक्रांत
डोळेघनःशामरामा पायावरीरसर्वलोकाभिरामा ४ जा
नकीजनकराजकुमारी कोमळजीचेसकुमारी चा
ललीजसिवनाअन्हवाणी बोललीकटकटांजनवाणी
५ सूनुसूनाहिवनाप्रतिजाती आणिजेजितअसेल
कुजाती मानविनपशूतगणावी तेशिळापरिसजी २

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

3A

वगणावी भरतशोक अनेक तिचे असे परिसतांम
गबोलततोअसे जनानि गोष्टि समस्त हिहे खरी पूरि
सये विषंई सुतवे खरी ॥ ७ ॥ मिब्रह्महत्या शत पापलाहे ठां
वे असे लेश गमेमलाहे [illegible] वशिष्टास अरुंधतीतें वधे
जईठाउके हें मतीतें ८ [illegible] माता अरे वांसुरासी तु
ज्ञाजाणते प्रेम उल्हास [illegible] तुलाराम शेवे विनाकामना
ही नराज्यादि कीं तूं ज [illegible] यांही ९ तो वशिष्टवदला
भरतातें रामपादरज ला भरतातें पाळियावरि समस्त
धराहे राजनीत करि सावधराहे १० रायेतु तेचि दिधले
स्वनपासनारे संपूर्ण तुजननि ची करि वासनारे शव्हा

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratisthan, Mumbai. "

(५) र्थत्तेनकळतिगुरुराघवाचे ॥ सांचेह्मणोनिपदआठवि
राघवाचे ॥ ११ ॥ घनाक्षरी ह्मणेभरतह्मराम ॥ त्राहेत्राहे मेघः
श्यामा ॥ वशिष्ठही गुरुनाम ॥ तोहिमजक्षोभला ॥ अंतरलेतु
झेपाय ॥ तयाराज्याचे उपाय ॥ सांगे मज हायहाय नव्हे गुरु-
आपला ॥ अग्नितुल्यवाटे राज्य ॥ [illegible] जजो किसामराज्य ॥ वरि
त्र्यरविघालिआज्य ॥ तेणे [illegible] वि [illegible] पला ॥ दाविसत्वरचरण ॥ किं
वास्वामीदेमरण ॥ तुह्मानामाचस्मरण ॥ त्याचाभवसंपला ॥
रघु १२ ॥ श्लोक ॥ स्मरोनीहे शाँनंदनाते ॥ त्याराघवाच्या पदवंदि
नाते ॥ जावेअसाभावधरूनिसांचा ॥ बोलेवशिष्ठाप्रतिहीत
सांचा ॥ १३ ॥ राजाधिराजरघुराजचियेकजाणा ॥ पाहोच ४

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

4A

लासकळजाणुनियासुजाण॥ आहिसमस्तजनकिंकरररा
घवाचे॥जेरामनामजपति आजिनित्यवाचे॥१४॥निराक्षसी वि
कैकई काननांते॥ चलासर्वपाह मृगांकाननातें॥प्रयत्नेचिषे
उनियेउग्रहातें॥नयेतांसम[illegible]रीरे खहातें॥१५॥जाणारते
जाअथवानकांही राहे[illegible]घडेचिकांहि॥बोलेनिहेस्प
ष्टचिचालिलाहो॥शोकांत[illegible]भुनामलाहो॥१६॥हाराम
हारामआसेचिवाचे॥[illegible]यप्रभुराघवाचे॥त्यजीकु
ळाचार्यहिरामवाटे॥कींतोगुरूत्यासगुरूनवाटे॥१७॥जाणार
तेजाअथवानकांही॥शब्दातयाअर्थसरवोलकांही॥किंजो
गुरूअंतररामपाही॥पाडीत्यजावागुरुतोउपाई॥१८॥श्रीराम

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

हि टाकुनि राज्यमाते । जो घेल्लणे त्या न्मर विसत्तमाते । गुरु
त्वकैचे तरि मी उपेक्षा । करी न ज्याची न मला उपेक्षा ॥ १९
याकारणे जा अथवा न कांही । गुरु सबोलेल घडेल कांही ॥
रामानिमित्यं गुरु हित्य । जावा । [illegible] वाक्यांत भावार्थ असाभ
जावा ॥ २० ॥ याकारणे जा [illegible] कांही । राहीन मी हे न घडे
चि कांहि ॥ तेशी उपेक्षा वच[illegible] वदे तो ॥ श्लोकांत हि यासें चि भा
वदेतो ॥ २१ ॥ रामानिमित्य ज[illegible]ती सठाकी । पाणी न पी राज्य
न नीत टाकी । लंघुनी यांही गुरु संगतीतें । पावे अहो तो गुरु
च्या गतितें ॥ २२ ॥ गुरु विणे न घडे परमा गति । गति शुकादि
गुरु सचि मांगति । परि गुरु करि अंतर राघवीं । न गुरु तो ठ

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

5A

कदांभिकलाघवि ॥ २३ ॥ तो बाप जो राघव भक्ति दावी ॥ अ
सीच जे माय हि ते वदावी ॥ जो राम दावी गुरु तो चि साचा ॥ श्लोकार्थ
र्थ इत्यर्थ असे असाच ॥ २४ ॥ वसिष्ठ घे राज्य ह्मणे तसाच ॥ प
रंतु भावार्थ न से तसाच ॥ त्याच्या परिक्षार्थ चि बोलिला हो ॥ या
हुनि आधिं मुनिचा लिला ॥ अशा गुरूची अवघी करी
ती ॥ सत्शिष्य ते लोक अतो करीती ॥ परंतु त्याच्या वचने तया
तें ॥ न टाकिती सत्पद दाततयाला ॥ २६ ॥ राम तो चि गुरु भेद असे
ना ॥ भिन्न भाव तरि शामद दिसेना ॥ राम टाकि ह्मण ने च गुरूचा
२७ ॥ तुं टांकि माझ्या वचने चि माते ॥ शब्दें अशा जो गुरु सत

६

(6)

मातें टाकील शिष्याधम तो ह्मणावा ॥ टाकीना जो उत्तम तो ग
णावा ॥ २८ ॥ रामा नित्या जितं ईचि गुरू तें न त्यजी स्वसुखकल्प
तरू तें जो असे वचन ही न मनी हो ॥ श्रीगुरू न मनि ही न मनी
हो ॥ २९ ॥ लंघूनि शब्द हि असा गुरू तो उपेक्षी शिष्यास तो मग
कसा गुरू तो उपेक्षी ॥ तोर[illegible] गुरा निष्ठचि निर्विकारें ॥ सो
डी वशिष्ठ भरतास चि या प्रकारें ॥ ३० ॥ ह्मणे परिक्षार्थचि टाकि
मातें तसा ह्मणे टाकि रघु[illegible] मातें ॥ असें घितां शब्द चि इष्ट वाटे
ह्मणोनि चाले ऋषि च्या च वाटे ॥ ३१ ॥ प्रकरणी पुढि त्यां गुरु
राजतो ॥ भरत संगति नेचि विराजतो ॥ परि पंथिं गुरू होय
समागमी ॥ तरि च रामा मिळे निगमी गमी ॥ ३२ ॥ ॥ इति श्री ८

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan Mumbai. "

6A

भरतभावद्वितीयभावः ॥ २ ॥ श्लोक ॥ ४६ ॥ वशिष्ठनोआ
णिसमस्तमाया ॥ रामार्थटाकुनिसमस्तमाया ॥ सेनाप्रजा
सर्वहित्याचवेळें ॥ जातीतइलंघित ॥ सेंधुवेळे ॥ १ ॥ पांइंमधे
भरतेसानुजरामवाटेआ[illegible]वेणें ॥ नरईइष्टनकामवाटे ॥
माथाजटामुकुटवल्कलनेसलाहे ॥ श्रीरामवेषवदनीप
भुनामलाहो ॥ २ ॥ रामवल्कलजटादिकरीति ॥ वेषतोउभ
यवंधुकरीति ॥ रामसानुजतवेभर ॥ ताते ॥ दाखविसकळ
नामरताते ॥ ३ ॥ तोभेटलागुहकनामकिरातवाटे ॥ श्रीरा
मभक्तपरमात्मतयासवाटे ॥ गंगातटींरघुपतिशयनास
दावी ॥ तेभक्तिकायह्मणउनिमुखेंवदावी ॥ ४ ॥ दर्भनिर्मितत

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

७

य

यासँनातें ॥ देखवतां उदक ये नयनातें ॥ भूताळिं भर
तघालुनि घेहो ॥ त्यास्थळी हुनि नाचितनिघेहो ॥५॥
रामव्रत रघुवंशवरातें ॥ सर्व वर्णुनि गुहाककिराते ॥
लंघुनि सुरनदीभरतातें ॥ नेत से त्य रघुराजरनातें
६॥ ब्रह्मा रमां वंदिति नित्य ज्यातें ॥ त्या राघवाच्या चर
णां बुझातें ॥ पाहो त्वरे हे भरता आसोसी ॥ वियोगतोप्रा
ण वियोगसोसी ॥ ७॥ कैकईच्या दुष्ट भावें जळाला ॥
इछि रामाच्या पदाच्या जळाला ॥ तो स्वामिच्या देखिले
आश्रमातें ॥ कहिं चिते ठाकील हो श्रमातें ॥ ८॥ पाद ८

२८

चिन्ह नतये वसुधेतें ॥ रामचंद्र पद्सारसमुद्रा ॥ वा
ढवी भरत सौख्य समुद्रा ॥ ९ ॥ घालुनि घे भरत देखु
नि त्यास जातें ॥ शत्रु घ्न हि अनुसरोनि निजाग्रजातें
चित्त स्मरे प्रभुचिया पद्नीरजातें ॥ प्रेमप्रवाह नयनी
सुखनीर जातें ॥ १० ॥ नवुवरी गुढि याच उभारती ॥
शुकमुखे कीर्ति वर्णिल भारती ॥ भरत ये शिति नेत्र
जिलोळला ॥ प्रभु पदांबुजातो ओति बहु घोळला ॥ ११
हा राम राम रघुनंदन हेचि वाचे तेरेणुके मुकुटमंड
ण जे शिवाचे ॥ ऐसे ह्मणे त्यजुनि भाव अहो जिवा

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratisthan, Mumbai.

(8)

चे १२ भरतपदरजीं त्याघोळतां दीर्घकाळ त्रि
भुवनखसुखाचा होय तेव्हां सुकाळ ॥ न मिळति
पदरेणु जेवी रंच्यादि कांहीं सुलभ मज ह्मणे हे भाग्य
माझेचि कांही ॥ १३ ॥ देखुनि राघवपदाब्ज रजासि वा
टे लोटांगणी गडबडि सुख व्हार वाटे ॥ अनन्य नी
र हृदई नयनांबुजाचे चिंतात रामपद घे शिव अंबु
जाचे ॥ १४ ॥ पद ॥ रामांघ्रि धुळे मध्ये भरत देह घोळी
घ ॥ श्रीरामपद्मी देखे अंकित धरणी स्मरे मूर्ति सा भुमी
वळीं ॥ १५ ॥ वज्रांकुश ध्वज ऊर्ध्व रेखांबुजा ॥ चिन्हे देखे

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

पृथ्वीमंडळी ॥२॥ कंठसद्गदित देह रोमांचित प्रेमे
जळ नेत्रीं व्याकुळी ॥३॥ भरत न स्मरे अन्य हरि
पदरजीं धन्य ॥ ऐसें वामन मन केवळीं ॥४॥ श्लोक ॥
वंदे असे सानुज राघवाचे ॥ ते पादरेणु रघुराघवाचे ॥
प्रत्यक्ष तो राम चि देखिला हो ॥ जाला सुखाचा अवितर्क्य
लाहो ॥ १५ ॥ इति भरत [illegible] भाव ॥ पद रजांत
असा स्मरतो जया ॥ भरत [illegible] च अजी रघुराज या ॥ नय
नि देखुनि को विपाहतसे ॥ तुह्मी हि सर्व मनांत पाहातसे
१ ॥ वाम अंकगत भूमिकुमारी ॥ वाम बाहु सुख तास कुमा
री ॥ बल्कलांबर जटा अभिरामा ॥ देखतो भरत तो अभि

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

१

(१)

रामा॥२॥दुर्वादळी शामल दीप्तिदेंही शोवीपदें लक्ष्मण
तो विदेही॥ गंगातटी शोवित मंद वातें देखे अशा श्रीर
घुपुंगवातें॥३॥ देखुनि ऐसे रघुनंदनातें धावें त्वरें
नेपदवंदनातें॥ आल[illegible] हर्षे सुरादि कांही॥ तोहो
यत्या माजि च शोक कां[illegible]॥४॥ रडे फुंदफुंदे शिरी पादप
द्मा॥ धरी सप्रजे मा[illegible]त्पपद्मा॥ बळे क्षेम देवो
ढुनि त्यासी रामा॥ स्वभक्ता प्रिये स्वामि विश्वाभिराम
५॥ मांडियेवरि बैसविला हो आश्रु नीर पुसिदे खु
रवला हो बांसुरानरडसांग सुवार्ता शब्दहानिवृवि १

A joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

9A

दुःखभवात्ती ॥६॥ तोदेखिल्तागुरुवशिष्टतयासवंदी
ब्रह्मण्यदेवपडल्ताचरणाशविंदी ॥ तोमाउल्यातिघेहि
सत्वरपातल्याहो भेटुतित्यातिघिहिवंदुनिशेवित्याहो
७॥ पितासुखेकिंपुसती [illegible]मा॥ रडेनित्यासांगूतिभू
परामा॥ रडे अहोराम [illegible] रीती॥ स्त्रियापुन्हाशोक
महाकरीती॥८॥ सापिं[illegible]याराम गंगातटाकिं करी
आणिपिंड गंगेतटां[illegible]॥ रडे लोकदृष्टिसशोकभ्रमा
ते प्रभूदाउनि येपुन्हाआश्रमाते॥ ९॥ तोवदेभरत
गोष्टिमनाचि प्रार्थनाबहुलाआगमनाचि माडि
लीपरिनराघवमानी देखतां सुखतोसुखवरांसावि

98

भानी ॥१०॥ ह्माणि फिरे स्वपुरी प्रति राम महा ह्मणु
नि आधि मनी अमरा महा भरतशब्द तदर्थ नथे
मना पुरवणे प्रभु ला मन कामना ॥११॥ अज्ञा पित्या
चि मज मोडवना वछा तुझी गोष्ट ही मोडवेना घालू
नको बा मज संकटाते नको पडो थांस हसा हाटा तें॥
१२॥ असी अयके भेधवा रामबानी मुखश्री करी बं
धुतो दीन वाणी॥ ह्मणे तात अज्ञा मृगां कानना रे॥ म
ला सांग जाई न मो कानना रे ॥१३॥ बापा ऐसे सेंवर्तता
तो विशेष अज्ञाभंग प्राप्त दोघां अशेष॥ एवं राज्याते

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com